

amaliyotga tatbiq etish va boshqalar.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Respublikamizning hozirgi davrdagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tamoyillari jahondagi taraqqiy etgan mamlakatlar qatoridan munosib o'rin olish uchun ma'naviy salohiyatimizni va iqtisodiy qudratimizni yanada oshirish, ularni XXI asr ilmiy-texnika

taraqqiyoti talablariga javob beradigan tarzda qayta qurishni talab qiladi. Buning uchun yoshlarimiz dunyoqarashini kengaytirish, ularning bilim va ma'naviyatlarini jahon andozalari darajasiga ko'tarish, asosiysi ularning kreativ qobiliyatlarini yanada takomillashtirish asosiy o'rin tutadi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29 aprelda "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli Farmoni.
2. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. СПб: -Питер: 2000. 211-б.
3. Давыдова В.В., Запорожца А.В., Ломова Б.Ф. Психологический словарь. – М.: Педагогика, 1983. 448-б.
4. Мериков В.А. Психологический словарь. Для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. -Ростов-на-Дону: "Феникс", 1998. 540-б.
5. Педагогическая энциклопедия. -М.: 1996. Том 3.
6. Djuraev R.H. Ta'limda interfaol texnologiyalar. –Toshkent: 2010. 87-b.
7. Яковлева Е.Л. Психология развития творческого птенциала личности. – М.: 1999. 100-б.
8. Моляка В.А. Психология творческой личности. – М.: "Высшая школа" 1978. 238-б.
9. Torrance Ye.P. Developing creative thinking though scool yexperience. - N.Y.: 1962. – P.215.
10. Turdiqulov U.A. Intellect va kreativlikning o'zaro aloqasi. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES. 2020.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqolada umumta'lim muassasalari o'quvchilarining kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish, ularda ijodiy tasavvur, mantiqiy tafakkur xislatlarini shakllantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, umumta'lim muassasalarida kreativlikni rivojlantirishning muhim pedagogik shartlari va belgilari, kreativ faoliyatni amalga oshirishning e'tiborli jihatlari haqida so'z boradi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье описано развитие творческих способностей учащихся общеобразовательных учреждений, формирование у них творческого воображения и логического мышления. также обсуждаются важные педагогические условия и признаки развития творчества в общеобразовательных учреждениях, важные аспекты реализации творческой деятельности.

SUMMARY. This article describes the development of the creative abilities of students in educational institutions, the formation of their creative imagination and logical thinking, important pedagogical conditions and signs of the development of creativity in educational institutions, important aspects of the implementation of creative activity are also discussed.

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ЎҚУВ-ЛОЙИХА ИШЛАРИНИНГ ЎРНИ

З.И.Бердиева – ўқитувчи

Нукус шахри 22-умумтаълим мактаб

Таянч сўзлар: ўқув лойиҳа ишлари, билим, кўникма, компетенция, тадқиқотчилик фаолияти, лойиҳа ишларини режалаштириш, методик таъминот.

Ключевые слова: учебно-проектная работа, знание, умение, компетенция, исследовательская деятельность, разработка проектной работы, методическое обеспечение.

Key words: educational-project work, knowledge, skill, competence, research activity, development of project work, systematic support.

Бугунги кунда жамиятимизда олиб борилаётган ислохотларда мутахассислардан нафақат билим, балки уларда изланувчанлик, ихтирочилик, тадбиркорлик каби қобилиятларга эга бўлишни тақозо этмоқда. Шу боис, ўқувчиларни ўқув лойиҳа фаолиятига жалб қилиш орқали уларда (мантикий, креатив, танқидий) фикрлашни ва изланувчанлик қобилиятларини ривожлантириш ҳамда ўқувчиларда фанга оид компетенцияларни шакллантириш долзарб педагогик муаммолардан бири сифатида қаралиши лозим.

- **Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили (Literature review).** Дунё олимлари томонидан ўқувчиларни ижодий фаолиятига йўналтиришга бағишланган кенг камровли илмий тадқиқот ишлари олиб борилган, жумладан В.Г.Разумовский ўқувчиларда ижодий қобилиятларни ўстириш [1], Ф.И.Савенков ўқувчида тадқиқотчилик қобилиятини ривожлантириш [2], А.В.Леонтович томонидан ўқув лойиҳа фаолиятига ташкил этиш ҳамда ўқувчиларда тадқиқотчилик қобилиятини ривожлантириш каби муаммолар ўрганилган [3].

Хорижлик олимлар Е.Л.Chiappetta, Т.Koballa, А.Т.Collette [4] томонидан олиб борилган илмий тадқиқот ишларида анъанавий ўқув машғулотли ва ўқув-тадқиқот машғулотлида ўзаро таққосланилиб, мазкур фаолиятлар ўртасидаги муносабатларнинг ўзига хос жиҳатларида ўрганилган ҳамда уларнинг фарқлари 1-жадвалда келтирилган.

1-жадвал

Анъанавий ўқув машғулотли	Ўқув – тадқиқот машғулотли
Ўқувчилар кўпинча ёлғиз ишлайди	Ўқувчилар кўпинча гуруҳларда ишлашади
Фактларни ўзлаштиришга урғу бериш	Тушунчаларни англашга урғу бериш

Аниқ белгиланган ўқув дастурига риоя қилишни талаб қилади	Ўқитувчи томонидан қўйилган муаммоларни саволларни ўрганишга имкон беради
Фаоллик асосан дарсликда берилган материалларига асосланади	Фаолият турли манбаларга асосланади
Ўқувчилар “бўш варақлар” сифатида қабул қилинади	Ўқувчилар дунё ҳақидаги ўз нўқтаи назарига эга мутафаккирлар деб ҳисобланади
Одатда ўқитувчи ўқувчилар ўртасида маълумот тарқатади	Ўқитувчи интерфаол ўқув муҳитини яратади
Ўқувчилар тўғри жавобларни излашга мойилдирлар	Ўқитувчи ўқувчиларнинг ғоя ўқи фаразларини тушунишга интилади
Баҳолаш ва ўрганиш бир-биридан ажралиб туради	Баҳолаш билан ўрганиш бирлашади.

Таълим самарадорлигини таъминлаш кенг камровли дидактик жараён ҳисобланади. Таълимни мазмунан янгилаш, умумий ўрта таълим мактабларида таълим-тарбия ишларининг янги шакллари ташкил этиш ва амалга ошириш жиҳатидан ҳам ўзининг мантикий асосига эга бўлган психологик-педагогик, фалсафий жиҳатларни ўзида мужассамлаштирган, услубий ечимини топиши лозим бўлган муаммо сифатида қаралади.

Шу ўринда республикамизнинг бир қатор олимлари томонидан таълимда компетенциявий ёндашув асосида ўқувчиларни амалий, яъни ўқув-тадқиқотчилик фаолиятига жалб этиш масалалари ўрганилган [5]. Экспериментлар воситасида ўқувчи шахсига йўналтирилган таълим технологияларини қўллаш тамойили асосида

уларда тадқиқотчилик қобилият-ларини ривожлантириш самарали усул эканлиги эътироф этилган [6].

Ўқув тадқиқотчилик фаолияти – таълим технологияси бўлиб, у ўқув тадқиқотда восита сифатида қўлланилади. Тадқиқотчилик фаолияти, тадқиқот ишининг раҳбари – мутахассис ўқитувчи раҳбарлигида, атроф – олам ҳодисалари тўғрисидаги тасаввурларини яратишга қаратилган, шунингдек, олдида ечимини номувоҳид бўлган масала ўқувчилар томонидан ечилиши мумкин деб фараз қилади. Ўқув-тадқиқот иши – таълимдаги жараён бўлиб, у тадқиқотчилик фаолияти асосида амалга оширилади [2].

- Тадқиқот методологияси (Research Methodology). Умумий ўрта таълим тизимини мамлакатда амалга ошириладиган ислохотлар, илгор хорижий тажрибаларга асосланган ҳолда ташкил этиш, манъавий баркамол ва интеллектуал ривожланган шахсни тарбиялаш каби масалаларни назарга тутган Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирининг 2020-йил 5-мартдаги 67-сон буйруғи ижросини таъминлаш мақсадида ишлаб чиқилган “Миллий ўқув дастури” амалиётга жорий этилди [7] ва унинг амалдаги ўқув дастуридан фарқли жиҳатлари:

- физика фанидан ўқув дастурида ўқувчиларга қўйиладиган малака талаблари синфлар кесимида белгиланган;
- ўқувчиларнинг назарий олган билимларини ҳаётда қўллаш, халқаро баҳолаш стандартларига мос келувчи топшириқлар билан ишлаш учун кичик лойиҳа ишларига алоҳида соатлар ажратилган;
- фанлараро узвийлиги таъминланган;
- спиралсимон (оддийдан мураккабга) ўқитишга йўналтирилган.

Мазкур ўқув дастури таълим самарадорлигининг методологик асоси бўлган ўқув муассасаларида бериладиган тизимли таълимни мустақил билим олишга яқинлаштириш, ўқувчиларнинг изланувчанлигига таянган ҳолда уларда илм олиш қобилиятини ривожлантириш, таълимга нисбатан тизимли назарий ва амалий ёндашувларни амалга ошириб боришни назарда тутди.

Энг аввало, таълим соҳасига тақдим қилинаётган мазкур ҳужжатнинг ғоясида қуйидаги талаблар акс этган, биринчидан, ўқув дастурида берилётган ўқув лойиҳа, ўқув амалий машғулот тавсифидаги ва ўқув-тадқиқот ишларининг қўйилишида ўқувчининг ёши ва уларнинг психологик хусусиятларини инобатга олинганлиги, иккинчидан, ўқув-лойиҳа, ўқув амалий машғулот ва ўқув-тадқиқот ишларининг қўйилиши дарсада ўтилиётган мавзулар билан узвийлиги, учинчидан, ўқувчилар томонидан лойиҳа ва ўқув-тадқиқот ишлари бажарилиши таълимда сифатли (интеллектуал маҳсулот, компетенцияларини эгаллаш) натижалари билан қафолатланиши лозимлиги уқтирилган.

Ўқув лойиҳа ёки ўқув-тадқиқот ишларининг бажарилиш жараёни ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятининг ўзаро боғлиқлиги таъминланган тартибли ва мантикий кетма-кетлиги, ўқитиш жараёнининг бош вазифаларидан бўлган – таълимнинг тарбиявий ва ривожлантирувчи функцияларига амал қилишни таъминлайди.

Фанни тадқиқот сифатида ўргатиш ўқувчилар ўқув-

тадқиқотдаги илмий далилларни ва натижаларни тақдим этиш билан чекланиб қолмасдан, улар кундалик ҳаётида жамият ва атроф муҳит билан боғлиқ муаммоларга ўз фикрини билдириш; кузатишлар асосида далилларни тўплаш ва улардан фойдаланишда фаол иштирок этиш; илмий билимларга асосланиб тушунтира олиш каби кўникмаларга ҳам эга бўлиши лозим.

Тадқиқот орқали илм фанларини ўқитиш ва ўргатишнинг қандай хусусиятлари мавжуд? – деган саволга дидактик нуқтаи назардан қаралса тадқиқотга асосланган таълим жавобгарлик даражаси тавсифлаш мумкин. Бунда ўқувчи ўз олдида муаммо қўйиб тадқиқот ғоясини шакллантиради ва ўқув-тадқиқот устида иш олиб боради, муаммога маълумот йиғди (ўқувчи бошқарадиган тадқиқот). Ўқитувчи томонидан ўқувчини тадқиқотга жалб этилганлик даражаси (ўқитувчи бошқарадиган тадқиқот, таълимий натижа) билан таққосланади.

Тадқиқотга асосланган ўқитишнинг асосий мақсади, ўқувчиларга фундаментал илмий тушунчалар ва назарияларни ўргатиш, шунингдек, ўқув тадқиқотларни муваффақиятли амалга ошириш учун зарур бўлган ўқув фаолият ва муносабатларни ривожлантиришдан иборатдир. Ўқувчиларда ўқув амалий ва илмий хабардорлик компетенцияларини шакллантиришда ўқув-лойиҳа, ўқув-тадқиқот ва ўқув амалий машғулотлар муҳим восита бўлиб хизмат қилади.

- Таҳлил ва натижалар (Analysis and results). Мазкур дастур асосида дастлабки умумтаълим муассасалари учун “Тиббий фанлар” (1-синф ўқувчилари учун) яратилган дарсликнинг барча бобларида болаларнинг ёши ва уларнинг психологик хусусиятларини инобатга олиниб, масалан, 8-бобда, яъни Иссиқлик, Ёруғлик ва Товуш мавзуларига оид ўқув материаллари танланган. Шунингдек, ҳар бир мавзуга оид кичик тадқиқот иши ёки кичик ўқув-лойиҳа иши дарсликда ўз аксини топган. Дарслик мазмунинида ўқув жараёнида ўқувчи томонидан ўзлаштирилиши лозим бўлган билим, кўникма, муносабат ва қадриятлар ҳамда компетенцияларнинг шаклланиши назарда тутилган.

- Хулоса ва тақлифлар (Conclusion/ Recommendations). Педагогнинг таълим жараёни ўқув лойиҳа ёки ўқув-тадқиқот ишларини ташкил этиш орқали фан асосларни ўрганишга алоҳида урғу бериши ҳамда ўқув машғулотларда замонавий таълим технологияларидан самарали фойдаланиши, муаммони қўйиш асосида ўқувчиларни муаммони ҳал этишга далилларни қидиришга йўналтириши ва олинган маълумотларни қайта ишлаши учун зарур бўлган элементларни қиритилиши ўқувчиларда фанга оид бўлган билимларни ўзлаштиришга, кўникма ва компетенцияларни шаклланишига имкон беради.

Хулоса ўрнида шунини таъкидлаб айтиш жоизки, замонавий таълим беришда ўқувчиларда шахсий интеллектуал – ижодий қобилиятларни ривожлантиришнинг энг мақбул йўлларида бири, уларни ўқув-лойиҳа ҳамда ўқув-тадқиқот фаолият билан шуғулланишларини ташкил этишдан иборат. Шунинг учун ҳам бу фаолият таълим жараёнининг муҳим ажралмас қисми ҳисобланади.

Адабиётлар

1. Разумовский В.Г. Ўқувчиларда ижодий қобилиятларни ўстириш. -Тошкент: «Ўқитувчи»,1978. 286-б.
2. Савенков А.И. Исследовательское обучение и проектирование в современном образовании. // Исследовательская работа школьников. -М.: 2004. №1. -С. 22 – 32.
3. Леонтович А.В. Об основных понятиях концепции развития исследовательский и проектной деятельности учащихся. // Исследовательская работа школьников. 2003. №4. -С. 12-17.
4. Chiappetta E.L., Koballa T., Collette A.T. //Handbook of Science Teaching in Secondary Schools. Upper Saddle River, NJ: Meerill. Prentice Hall, 2002.
5. Нарзиев Н.Н. Умумтаълим мактаб ўқувчиларида таянч компетенциялар асосида тадқиқотчилик кўникмаларини шакллантириш. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Самарқанд: СамДУ, 2019.
6. Суяров К.Т. Физик экспериментлар асосида ўқувчиларда ўқув-тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантириш. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. –Чирик: ЧДПИ, 2019. 18-б.
7. Milliy o'quv dasturi muhokamasi. https://t.me/dastur_muhokamasi - 2020.

РЕЗЮМЕ. Маколада замонавий таълим беришда ўқувчиларда шахсий интеллектуал-ижодий қобилиятларни ривожлантиришнинг мақбул йўлларида бири бўлган ўқув лойиҳа ишларини ташкил этишнинг методологияси ҳақида фикр юритилган.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается методика организации образовательных проектов, которая является одним из оптимальных способов развития личностных, интеллектуальных и творческих способностей учащихся в условиях современного образования.

SUMMARY. The article discusses the method of organizing educational projects, which is one of the optimal way to develop personal, intellectual, and creative abilities of students in modern education.

MUZIKA HÁM ART - PEDAGOGIKA

A.A.Erejepov – *pedagogika ilimleri boyınsha filosofiya doktori, docent*

Nókis qalası Esjan Baqsı atındaǵı 1-sanlı balalar muzika mektebi

Tayanch so'zlar: Art-pedagogika, san'at, texnologiya, art-terapiya, ta'lim.

Ключевые слова: арт-педагогика, искусство, технология, арт-терапия, образование.

Key words: Art-pedagogy, art, technology, art-therapy, education.

Búgingi kúnde ilimiy bilimlar tálimi salasında rawajlanıp atırǵan jónelislerden biri bul art-pedagogika bolıp tabıladi.

Art pedagogika - pedagogika hám kórkem ónerdiń baylanısına tiykarlangan pedagogika pániniń bir tarmaǵı. "Art" - (anglichan tilinen) - kórkem óner, "pedagogika" - insandı tárbıyalaw hám tárbıyalaw haqqındaǵı pán. Bul eki sóz insannıń ómirindeǵı eki zárúrlikti óz ishine aladı: kórkem óner arqalı úyreniw yamasa kórkem óner retinde úyreniw. "Art-pedagogika" termini - ótken ásirdeń ortalarda payda bolǵan. Oqıtıwshılar hám psixologlar oǵan hár qıylı mánislerdi qoyadı. Psixologlar ushın art-pedagogika art-terapiyanıń sinonimi bolıp, oqıtıwshılar ushın bul art-pedagogika texnologiyaları hám usıllarınan paydalanǵan halda balalar menen jáne de nátiyjeli islew múmkinshiligi bolıp tabıladi.

Art-pedagogikalıq jantasıw insandı rawajlandırıwǵa qaratılǵan kórkem óner hám psixologiya quralları hám usılları menen ámelge asırıladi. Bular muzika, suwretlew óneri hám arxitektura, teatr kórkem óneri, ádebiyat, ayaq oyın h.t.b. Art-pedagogikanıń óz maqseti hám wazıypaları bar. Onıń usılları mashqalalardı sheshiw hám maqsetke erisiwge járdem beredi.

Pedagogika hám art-pedagogikanıń ulıwma maqseti bar - ol balaǵa ózin jáne onıń ishki dúnyasın túsiniwge, jámiyette jasawdı úyreniwge, átiraptaǵı dúnyanı biliwge hám ruwxıy rawajlanıwına járdem beriw múmkinshiligin beredi. Sonıń menen birge, ózin ózi ańǵarıwda járdem beredi [1]. Sonday-aq, art-pedagogika pedagogikanıń strukturalıq bólegi bolıp tabıladi.

Art-pedagogikanıń wazıypaları:

- art-pedagogika balaǵa oqıw jugın kemeytiwge járdem beredi. Balanıń ózin kórsetiwine, tálim alıwı, tárbıyalanıwı hám ózin ózi belgilewine járdem beredi;

- Oqıw procesin ánsatlastıradı. Kórkem súwretler (esitiw, kóriw hám basqalar) járdeminde bala materialdı ánsatıraq úyrenedi. Awızsha bolmaǵan baylanıs arqalı úyreniw jáne de kúshli tásir kórsetedi;

- basqa sıpattaǵı emociyalardı "sırtqa shıǵarıwǵa" járdem beredi;

- oqıtıwshı-shákirt jaqınlasıwı óz-ara tásir qılw múmkinshiligin beredi. Sonıń menen birge, bala bilim hám kónlikpelerdi toplaydı, onı jeke tájiriyebege aylandıradı;

- oqıtıwshı hám oqıwshınıń ruwxıy hám mánawiy tájiriyesine tiykarlangan halda, oqıw procesinde shaxstıń estetik hám sezim tarawlarına tásir etedi;

- barlıq sezgilerdi, pikirlewdi, este saqlawdı, dıqqatı rawajlandırıwǵa unamlı tásir etedi. Oqıwshınıń erk-jigerin rawajlandırıwǵa járdem beredi.

Usıllar. Art-pedagogikanıń metod hám usılları itibardı rawajlandıradı, sezgini kúsheytedi, kózine kórinetuǵın isti islew hám ózin ózi biliw múmkinshiligin beredi. Baylanıs qábiletleri hám dóretiwsilik jámaátlik jumıs tájiriyesin islewge járdem beredi. Dóretiwsilik pikirlew hám oydı sawlelendiriwdi rawajlandıradı. Psixikalıq hám fizikalıq

salamatlıqqa unamlı tásir etedi.

Art-pedagogika usılları tálim metodları hám oqıtıw metodları bolıwı múmkin.

Tálim usılı maqsetke erisiwdi názerde tutadı.

Muzika salasındaǵı tálim usılları:

- awızsha baylanıs usılı;
- shınıǵıw usılı;
- tastıyqlaw hám biykarlaw usılları;
- talap usılı;
- baqlaw, óz-ózin baqlaw hám óz-ózin bahalaw usılı;
- almasıw usılı.

Oqıtıw usılı - bul oqıtıwshı hám oqıwshınıń óz-ara tásiiri procesi.

Muzika salasında oqıtıw usılları:

- awızsha;
- vizual;
- ámeliy;
- "perspektiv" hám "retrospektiv" usılları.

Muzikalıq tálim usıllarınıń ayrıqshalıǵı túrlishe bolıp, ol balalardıń muzikalıq qábiletin qalıplestiriw, oqıwshınıń dóretiwsilik qábiletlerin rawajlandırıw baǵdarında, sonıń menen birge, baylanıs procesinde oqıtıwshı hám studenttiń járdemine erisiwden ibarat.

Art-pedagogikası art-terapiya menen bekkem baylanıslı. Ásirese, muzikada. Muzika sabaqlarında art-pedagogika sistemasına kirgiziw múmkin bolǵan hár qıylı art-terapiya usılları qollanıladı. Muzika terapiyasınıń áhmiyeti sonda, ol arqalı psixik jaǵdaydıń teń salmaqlıǵı támiyinlenedi;

bul balanıń ozin kórsetiwine hám ózin ózi biliw qábiletin asırıwǵa járdem beredi;

onıń járdeminde insan ishki rezervlerden paydalanadı.

Muzika terapiyasınıń maqseti-ózin ózi unamlı qádirlewdi qalıplestiriw, dóretiwsilik rawajlandırıw, baylanıs qábiletlerin rawajlandırıw hám emociyanı konstruktiv ańlatıw.

Muzika sabaqlarında balaǵa óz dóretiwsilik potencialın, uqıp hám qábiletin hesh qanday zálel jetkizbesten júzege shıǵarıw, kóplegen keselliklerden tezirek tikleniw, emociyanı baqlawdı, social beyimlesiwdi, emociyanı hám pikirlerin ańlatıwı úyreniw ushın múmkinshilik jaratıladi. Muzika terapiyası psixikaga álpayımlyq penen, kózge taslanbastan tásir etedi. Sebebi processtıń ózi jaǵımlı shınıǵıwǵa uqsaydı [4].

Úzliksiz túrde muzikalıq iskerligi menen shuǵıllanatuǵın shólkemge kirgen bala estetik sezimin qalıplestiredi, yad hám esitiwdi rawajlandıradı, sananı jaqsılaydı, qatánlıqtı rawajlandıradı hám basqa kóplegen artıqmashılıqlarǵa iye.

Juwmaqlap aytqanda, art-pedagogika hám art-terapiya (muzikalıq terapiya) hár qıylı teoriyalıq tiykarlarǵa iye. Olar mánisi, wazıypaları hám mazmunı menen parıq qıladi. Biraq olar bir-birin tolıqtırıp, balaǵa shıpabaxsh, beyimlestiriwshı tásir kórsetedi hám balanı barksamal rawajlandırıp, onıń dúnyaǵa kóz qarası hám ishki múmkinshiliklerin kórkem óner arqalı keńeytedi [3].